

КУЛЬТУРНЫ КОД ЯК ЭЛЕМЕНТ КАМУНІКАТЫЎНАГА ПРАЦЭСУ: ДА ГІСТОРЫІ ПЫТАННЯ

Л. Г. Дуктава

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
ул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
duktova.liubou7@gmail.com*

У рабоце разгледжаны тэарэтыка-метадалагічныя аспекты функцыянавання культурнага коду як элемента камунікатыўнага працэсу. Зроблены акцэнт на разглядзе мадэлей камунікацыі, у якіх прысутнічае код як важны складнік, прапанавана ўласная мадэль, у якой адлюстраваны механізм функцыянавання культурнага кода ў працэсе камунікацыі, звязанай з мастацкай прасторай і медыйным полем.

Ключавыя словы: культурны код; семіётыка; мадэлі камунікацыі; камунікатыўны працэс; СМІ.

КУЛЬТУРНЫЙ КОД КАК ЭЛЕМЕНТ КОММУНИКАТИВНОГО ПРОЦЕССА: К ИСТОРИИ ВОПРОСА

Л. Г. Дуктова

*Белорусский государственный университет,
ул. Кальварийская, 9, 220004, г. Минск, Республика Беларусь,
duktova.liubou7@gmail.com*

В работе рассмотрены теоретико-методологические аспекты функционирования культурного кода как элемента коммуникативного процесса. Сделан акцент на рассмотрении моделей коммуникации, в которых присутствует код как важная составляющая, предложена собственная модель, в которой отражен механизм функционирования культурного кода в процессе коммуникации, связанной с художественным пространством и медийным полем.

Ключевые слова: культурный код; семиотика; модели коммуникации; коммуникативный процесс; СМИ.

У сучасным гуманітарным дыскурсе актывізуецца ўвага даследчыкаў да паняццяў «тэкст культуры», «код культуры», «культурны код». Адна з базавых мадэльных метафар «тэкст» абазначае «чытальнасць» культурнага асяроддзя. Асаблівасці рэцэпцыі культурных кодаў у вербальнай камунікацыі навукоўцы разглядаюць у сувязі з пытаннямі інтэртэкстуальнасці Ю. Крысцевай, гіпертэксту Т. Нільсана, дыялогу М. Бахціна, структурнай паэтыкі Ю. Лотмана і тым самым акцэнтуюць увагу на неабходнасці выяўлення ўзаемадзеяння паміж моўным узроўнем і культурнай маркіраванасцю ў мастацкім і публіцыстычным творы.

У XX ст. слова «код» стала выкарыстоўвацца не толькі ў тэхнічных, але і ў гуманітарных даследаваннях. Асабліва гэта датычылася новых навуковых напрамкаў у розных галінах: у структурнай лінгвістыцы (заснавальнік – Фердынанд дэ Сасюр), структурнай антрапалогіі (заснавальнік – К. Леві-Строс), структурна-семіятычным падыходзе ў літаратуразнаўстве (Ю. Лотман).

Сярэдзіна XX ст. адзначаецца актыўным развіццём тэорыі камунікацыі і грунтоўнымі распрацоўкамі ў галіне семіётыкі: працэс кадыравання і дэкадыравання інфармацыі, якая перадаецца ад адра-санта да адрасата ў камунікатыўным працэсе, разглядаюцца ў ма-дэлях камунікацыі, у якіх асобна вылучаны код як элемент (складнік) камунікатыўнага працэсу:

- матэматычнай тэорыі сувязі Шэнана–Уівера (1949 г., распрацавана К. Шэнанам і У. Уіверам);

- цыркулярнай мадэлі Осгуда–Шрама (1950–1960-я гг., прапанавана У. Шрамам і Ч. Осгудам);

- семіятычнай мадэлі Р. Якабсона (1960 г., апублікавана ў рабоце «Лінгвістыка і паэтыка»);

- мадэлі У. Эка (1968 г., «Адсутная структура. Увядзенне ў семія-логію»);

- мадэлі Ю. Лотмана (1970 г., «Структура мастацкага тэксту»).

Пытанне ролі кода ў вербальнай камунікацыі ў далейшым было разглядавана ў работах па лінгвістыцы і семіётыцы, пры гэтым тэорыі руска-амерыканскага лінгвіста Р. Якабсона, рускага літаратуразнаўца і культуролога, прадстаўніка Тартуска-Маскоўскай школы Ю. Лотмана, італьянскага семіётыка У. Эка сталі падмуркам да разумення культурнага кода. Французскі даследчык Р. Барт удакладніў значэнне слова «код»

у дачыненні да тэкстаў літаратуры. У рабоце «С/З» Р. Барта, прысвечанай аналізу апавядання «Саразін» Анарэ дэ Бальзака, звернута ўвага на функцыянаванне ў тэксце пяці кодаў – апавядальнага, герменеўтычнага, культурнага, семантычнага, сімвалічнага. Імпульс па выкарыстанні паняцця культурнага кода ў дачыненні да тэксту, зададзены Р. Бартам, меў працяг і ў гуманітарных даследаваннях апошняй трэці XX – пачатку XXI стст.

У цэлым, трактоўка паняцця культурнага кода і выяўленне асаблівасцей яго функцыянавання ў мастацкай прасторы, у масавай камунікацыі, у сацыяльнай практыцы з’яўляецца адным са складаных і спрэчных пытанняў у гуманітарным навуковым дыскурсе. Абагульняючы папярэднія дасягненні па праблеме культурнага кода, мэтазгодна вылучыць чатыры асноўныя напрамкі развіцця навуковай думкі: 1) лінгвістычны (лінгвакультуралагічны); 2) фальклорна-міфалагічны; 3) філасофска-сацыялагічны; 4) літаратуразнаўчы. Узрастае колькасць даследаванняў культурнага кода ў розных відах мастацтва (В. Бурукіна, М. Бурханова, І. Монісава, Н. Кальцова), у сродках масмедыя (Л. Павлюк, Г. Кенжабаліна).

Культурны код выступае своеасаблівым трансферам ідэй, культурных сэнсаў у мастацкай прасторы, медыйным полі, паўсядзёнай практыцы. Культурны код можа мець як вербальны, так і невербальны характар, разам з тым даносіць да рэцыпіента пэўныя культурныя сэнсы і ідэі, як адлюстравана на прапанавай схеме. Здольнасць расшыфроўваць пэўны культурны код (гэта азначае разумець глыбінны сэнс, прэзентаваны семіятычнай адзінкай, знакам, сімвалам) у тэксце культуры дэтэрмінавана актывізацыяй у свядомасці экстралінгвістычных, лінгвістычных, фонавых і прэцэдэнтных ведаў.

Такім чынам, культурныя коды забяспечваюць захаванне і перадачу інфармацыі, якая прэзентуе сацыяльны вопыт прадстаўнікоў соцыуму, важнымі з’яўляюцца суадносіны паміж элементамі камунікатыўнага працэсу (код, паведамленне) і тэкстам. У залежнасці ад каналу інфармацыі выкарыстоўваюцца розныя формы кадзіравання: візуальныя, слыхавыя, вербальныя, дзейнасныя. Пры гэтым культурныя коды выступаюць універсальным спосабам структурнай арганізацыі і трансляцыі культурнага вопыту.